

نقش تربیت دینی مادر در انتقال باور مهدوی به نوجوان

فاطمه کاظمی^۱

چکیده

در این پژوهش، نقش تربیت دینی مادر در انتقال باور مهدوی به نوجوان در چارچوب خانواده مورد بررسی قرار گرفت. این موضوع از آن رو اهمیت یافت که دوران نوجوانی، مرحله شکل‌گیری هویت دینی است و نقش مادر به‌عنوان نخستین مرجع تربیتی، در هدایت اعتقادی فرزند تأثیر بسزایی دارد. هدف از انجام این تحقیق، تبیین راهکارهایی بود که مادر می‌تواند از طریق آن‌ها زمینه نهادینه‌سازی باور مهدوی را در ذهن و رفتار نوجوان فراهم سازد. پژوهش با روش توصیفی-کتابخانه‌ای و با بهره‌گیری از منابع قرآنی، حدیثی، تربیتی و روان‌شناختی انجام شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که مادری دیندار و آگاه، با بهره‌گیری از الگودهی، گفت‌وگوی معنادار، ایجاد فضای دینی، تشویق، محبت و مشارکت در عبادات، می‌تواند در تعمیق پیوند نوجوان با آموزه‌های مهدوی نقش‌آفرینی کند و او را برای ایفای مسئولیت در جامعه منتظر آینده آماده سازد.

کلیدواژه‌ها: باور مهدوی، تکالیف عبادی، تربیت دینی، فضاسازی معنوی، نوجوان.

مقدمه

یکی از نیازهای اساسی هر جامعه دینی، تربیت نسلی آگاه، معتقد و متعهد به ارزش‌های دینی است. باور به امام مهدی (عجل الله فرجه الشریف) یکی از ارکان اساسی اعتقاد شیعه محسوب می‌شود. اگر این باور در دوران نوجوانی در شخصیت فرد نهادینه گردد، می‌تواند زمینه ساز شکل‌گیری جامعه‌ای مهدوی باور و مبتنی بر ارزش‌های الهی باشد. در این میان، نقش مادر به‌عنوان نخستین مربی و عنصر تأثیرگذار تربیتی، دارای اهمیت ویژه‌ای است؛ چرا که مادر بیشترین ارتباط عاطفی، ذهنی و رفتاری را با فرزند خود دارد و از این طریق می‌تواند باورهای اعتقادی را به طور مؤثر منتقل نماید. تربیت مهدوی نوجوان بر سه محور بنیادین استوار است:

۱. نقش تربیت دینی مادر در تشویق و علاقمندسازی نوجوان در انتقال باور مهدوی
 ۲. نقش تربیت دینی مادر در فضاسازی معنوی نوجوان
 ۳. نقش تربیت دینی مادر در انجام تکالیف عبادی در انتقال باور مهدوی به نوجوان
- این پژوهش با تمرکز بر نقش مادر، به بررسی جایگاه و کارکرد هریک از این سه محور با استفاده از منابع علمی معتبر می‌پردازد.

۱. طلبه سطح دو مدرسه علمیه حضرت فاطمه معصومه رهنان.

در حوزه مطالعات تربیتی دینی، به‌ویژه در چارچوب آموزه‌های مهدوی، تربیت نه‌تنها به عنوان ابزاری برای انتقال مفاهیم، بلکه به عنوان فرآیندی بنیادین برای پرورش انسان مهدی باور، جایگاهی کلیدی دارد. در این میان، نقش مادر در شکل‌گیری هویت دینی نوجوان، به‌ویژه در ارتباط با باور مهدوی، از جایگاهی ممتاز برخوردار است. مطالعات مختلفی به بررسی این نقش و اهمیت آن پرداخته‌اند.

۱. کتاب آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت نوشته نجمه نجم، به همت قم: مؤسسه فرهنگی کوثر، مرکز تخصصی مهدویت، ۱۴۰۰ منتشر شده است. از منابع بنیادین در حوزه تربیت دینی با رویکرد مهدوی است. مؤلفه‌هایی همچون شناخت، محبت، عمل، و انتظار، به‌عنوان ارکان اصلی باورمندی به امام زمان (عج) معرفی شده‌اند. نویسندگان با نگاهی روان‌شناختی و دینی، نقش مادر را در انتقال مفاهیم مهدوی با توجه به تفاوت‌های سنی و شخصیتی فرزندان تحلیل کرده است. وجه تمایز این اثر، پرداختن به فرآیند تدریجی نهادینه‌سازی انتظار در بستر زندگی روزمره مادرانه است.

۲. کتاب خانواده و تربیت مهدوی چاپ هشتم، ۱۳۸۹، با ارائه «نقشه راه تربیت مهدوی»، خانواده را نخستین پایگاه نهادینه‌سازی فرهنگ انتظار معرفی می‌کند. نویسندگان، مرتضی آقاهرائی و محمدباقر حیدری کاشانی، در سه فصل مرتبط، به بررسی جایگاه مادر در ایجاد فضای معنوی، نقش الگویی، و تقویت تکالیف عبادی با پیوند به فرهنگ انتظار پرداخته‌اند. نوآوری این اثر در طرح «بنیان‌سازی ایمانی» از پیش از تولد و استمرار آن تا بلوغ فکری نوجوان است.

۳. مقاله «تأثیر فرهنگ انتظار در تربیت دینی فرزندان با تأکید بر نقش نهاد خانواده» سال نشر ۱۴۰۱، نویسندگان مریم طاهری‌زاده و محمود ملکی‌راد، در این مقاله، فرهنگ انتظار را به‌مثابه بستر شکل‌دهنده ایمان دینی کودکان و نوجوانان بررسی شده است. با تمرکز بر نقش مادر به‌عنوان واسطه انتقال ایمان، مقاله به سه سطح شناختی، اخلاقی و رفتاری تربیت اشاره دارد و به‌خوبی نشان می‌دهد که مفاهیم مهدوی اگر در بستر خانواده و از طریق تربیت تدریجی مادرانه منتقل شوند، درونی و پایدار خواهند بود.

۴. رضوان حقیقی، پایان‌نامه «نقش مادر در تربیت دینی فرزند» با تمرکز بر نقش مادر در دوران کودکی، مفاهیمی چون محبت، گفتار دینی، الگوسازی و ارتباط عاطفی را مؤثرترین ابزارهای انتقال باور دینی معرفی کرده است. با آن‌که تمرکز پایان‌نامه بر کودکان است، بسیاری از یافته‌های آن در خصوص شیوه‌های غیرمستقیم، تعمیم‌پذیر به سنین نوجوانی نیز هستند.

با بررسی پیشینه مطالعاتی، روشن می‌شود که هرچند آثار متعددی به موضوع مهدویت، تربیت دینی و نقش مادر پرداخته‌اند، اما کمتر پژوهشی به‌صورت یکپارچه به نقش تربیتی مادر در سه بُعد علاقمندسازی، فضاسازی معنوی و هدایت عبادی نوجوان با محور مهدویت پرداخته است. مقاله حاضر با تمرکز بر این سه محور، تلاش دارد این خلأ پژوهشی را با استناد به منابع قرآنی، روایی، و تخصصی موجود، تکمیل و ارائه نماید.

مفهوم شناسی

در پژوهش‌های علمی، تعریف مفاهیم کلیدی، گامی اساسی در شکل‌گیری چارچوب نظری تحقیق محسوب می‌شود. واژه‌هایی مانند «تربیت»، «باور مهدوی» و «نوجوان»، از جمله مفاهیم محوری این مقاله‌اند که بدون تبیین دقیق آن‌ها، تحلیل صحیح ممکن نخواهد بود. از این‌رو، پیش از ورود به بحث اصلی، لازم است این مفاهیم از منظر لغوی و اصطلاحی بررسی شوند.

تربیت

«تربیت» در منابع لغوی عربی از ریشه «رَبَّو» یا «رَبَّ» به معنای پرورش، رشد و رساندن به کمال آمده است. ابن فارس در مقاییس اللغة بیان می‌کند: حروف الراء والباء نشان دهنده یک ریشه هستند که به معنای تربیم و توسعه چیزی است؛ یعنی اصل این ماده به مفهوم اصلاح و رشد دادن چیزی بازمی‌گردد.^۱ راغب اصفهانی نیز در مفردات می‌نویسد: «آموزش: پرورش چیزی، گام به گام، تا نقطه تکمیل». آذر فارسی نیز تربیت به معنای هدایت تدریجی انسان در جهت رشد اخلاقی، معنوی و اجتماعی به کار رفته است.^۲

نوجوان

«نوجوان» به فردی اطلاق می‌شود که در فاصله میان کودکی و جوانی قرار دارد، معمولاً در سنین ۱۲ تا ۱۸ سالگی.^۴ این دوره، مرحله‌ی هویت‌یابی دینی، عاطفی و اجتماعی انسان است. در روان‌شناسی رشد، نوجوانی را مرحله‌ی حساس شکل‌گیری باورهای دینی و اعتقادی می‌دانند.^۵

باور مهدوی

«مهدی» از ماده «هَدَى» گرفته شده که به معنای هدایت و راهنمایی است. در العین آمده است: یعنی هدایت یعنی راهنمایی به سوی مقصد مطلوب.^۶ «باور» در زبان فارسی به معنای اعتقاد درونی و ذهنی به امری است. باور مهدوی در این مقاله، به معنای یقین قلبی نوجوان به وجود امام مهدی (عجل الله فرجه الشریف)،

۱ احمد، ابن فارس، مقاییس اللغة، ج ۲، ص ۲۳۶، قم: دارالفکر. «الراء والباء تدلّ علی أصل واحدٍ، وهو إصلاح الشیء وتنمیته».

۲ راغب اصفهانی، حسین، مفردات ألفاظ القرآن، ماده «رَبَّ»، قم: دارالقلم، بی‌تا.

۳ حسن، عمید، فرهنگ فارسی عمید، تهران: انتشارات معین.

۴ علی، شریعتمداری، رشد و تربیت کودک و نوجوان، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۹، ص ۱۲۳.

۵ برک، لورا، روان‌شناسی رشد، ترجمه یحیی، سیدمحمدی، تهران: ارسباران، ج ۲، ص ۳۴۵.

۶ «هدی: الدلالة علی ما یوصل إلی المطلوب»؛ علی، شریعتمداری، رشد و تربیت کودک و نوجوان، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۹، ص ۱۲۳.

زنده‌بودن، ظهور و نقش او در آینده‌ی جهان است. این باور از ارکان مهم هویت دینی نوجوان در مکتب تشیع محسوب می‌شود.

نقش تربیت دینی مادر در فضاسازی معنوی نوجوان در انتقال باور مهدوی

فضاسازی معنوی در محیط خانواده، یکی از مهم‌ترین بسترهای مؤثر در انتقال مفاهیم دینی، به‌ویژه باور مهدوی به نوجوان است. فضاسازی معنوی به فضای درونی، عاطفی و اعتقادی حاکم بر روابط و تعاملات اعضای خانواده بازمی‌گردد. مادر به‌عنوان محور عاطفی خانه، نقشی کلیدی در شکل‌دهی به این فضا ایفا می‌کند.

فضاسازی معنوی، ایجاد بستری نرم، درونی و پایدار برای تجربه و درک مفاهیم دینی در روابط و فضای خانه است. در چنین فضایی، نوجوان مفاهیمی چون امید به ظهور، ارتباط قلبی با امام، شوق به عدالت و معنای انتظار را نه فقط از طریق زبان عقل، بلکه با زبان قلب و عاطفه درمی‌یابد. این فضا مبتنی بر انس، محبت، آرامش و حضور دائمی ارزش‌های دینی در رفتار اعضای خانواده، به‌ویژه مادر است.^۱

الف - نقش تربیت دینی مادر در فضاسازی معنوی نوجوان از طریق معرفی ویژگی های یاران حضرت مهدی علیه‌السلام

یکی از ابعاد تربیتی مهم در انتقال باور مهدوی، شناخت و معرفی ویژگی‌های یاران حضرت ولی عصر عجل الله فرجه الشریف به نسل نوجوان است. قرآن کریم در بیان صفات گروهی برگزیده که از استواری و ایمان ممتاز برخوردارند، در سوره مائده، خداوند متعال از قومی سخن می‌گوید که در صورت ارتداد، گروهی از مؤمنان، جایگزین آنان خواهند شد؛ مردمانی که محبوب خداوندند و محبت الهی را در دل دارند، نسبت به مؤمنان فروتن و نسبت به کافران استوار و قاطع‌اند، در راه خدا جهاد می‌کنند و از سرزنش هیچ ملامت‌گری هراس ندارند. این اوصاف، تصویری روشن از یاران حضرت مهدی (عجل الله فرجه الشریف) ارائه می‌دهد.^۲

در تفسیر این آیه، امام صادق علیه‌السلام چنین می‌فرماید:

۱ مریم طاهری‌زاده و محمود ملکی‌راد، تأثیر فرهنگ انتظار در تربیت دینی فرزندان با تأکید بر نقش خانواده، قم: مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۹۶، ص ۲۴-۲۶

۲ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (سوره مائده، آیه ۵۴)

این طایفه ویژه، نه تنها در بُعد اعتقادی و ایمان پایدارند، بلکه در عرصه‌های جهاد، اخلاق اجتماعی و محبت الهی نیز سرآمد و الگویی برای نسل منتظر محسوب می‌شوند؛ نسلی که باید در کانون تربیت دینی و به‌ویژه در دامن مادر، پرورش یابد.^۱

همچنین امام صادق علیه‌السلام در توصیف اصحاب حضرت ولی عصر (عجل الله فرجه الشریف) می‌فرماید: این توصیف حاکی از آن است که یاران حضرت مهدی (عجل الله فرجه الشریف) انسان‌هایی با روحیه‌ای خستگی‌ناپذیر، ایمانی استوار، عرفانی عمیق و روحیه‌ای مجاهدانه‌اند؛ دل‌هایی چون آهن، چهره‌هایی نورانی، عبادت‌پیشگان شب و مبارزان روز، با اطاعتی بی‌چون و چرا از ولی خدا.^۲

در حدیثی دیگر از امام صادق علیه‌السلام، شرط پیوستن به صف یاران حضرت چنین بیان شده است: بر این اساس، تربیت دینی فرزندان، به‌ویژه از سوی مادر، باید به‌گونه‌ای باشد که نوجوان را به چنین الگوهایی آشنا سازد و با تقویت ایمان، اخلاق و روحیه‌ی مهدی‌باوری، او را برای یاری حضرت مهدی (عجل الله فرجه الشریف) آماده سازد.^۳

تربیت دینی مادران، با تکیه بر آموزه‌های مهدوی، نقش محوری و بنیادی در شکل‌گیری و تقویت باور مهدوی نوجوانان ایفا می‌کند. نوجوانی دوره‌ای حساس در تکوین هویت دینی و عاطفی است؛ از این‌رو مادر که نزدیک‌ترین الگوی تربیتی به نوجوان است، بیشترین اثر را در جهت‌دهی و فضاسازی معنوی او نسبت به مهدویت ایفا می‌کند. روش‌های عاطفی، غیرمستقیم و همراه با الگوی رفتاری، مؤثرترین ابزارهایی‌اند که مادر می‌تواند با بهره‌گیری از آن‌ها زمینه‌ساز شکل‌گیری ارتباط قلبی نوجوان با امام زمان (عجل الله فرجه الشریف) شود.

در گام نخست، مادر باید خود از سطح مناسبی از معرفت مهدوی برخوردار باشد. چنان‌که در منابع دینی و پژوهش‌های علمی نیز تصریح شده، کسی که خود شناخت درستی از امام ندارد، نمی‌تواند با انتقال قلبی و رفتاری،

۱ «أصحاب هذا الأمر محفوظون، لو ذهب الناس جميعاً أتى الله بأصحابه، وهم الذين قال الله عز وجل: فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيَكْفُرُوا بِهَا بِكَافِرِينَ [الأنعام: ۸۹]، وهم الذين قال الله عز وجل: فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ...» (محمد ابراهیم، نعمانی، الغيبة، ص ۱۰۶)

۲ «رجال قلوبهم كزبر الحديد، لا يشوبها شك في ذات الله، أشد من الحجر... يبيتون قياماً على أطرافهم، ويصبحون على خيولهم... رهبان بالليل، أسد بالنهار... وجوههم كالقمر، قلوبهم كالقناديل... شعارهم: يا لثارات الحسين...» (بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۰)

۳ «من سرّه أن يكون من أصحاب القائم فلينتظر، وليعمل بالورع ومحاسن الأخلاق وهو منتظر؛ فإن مات وقام القائم كان له من الأجر مثل أجر من أدركه فجدة معه...» (بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۲۵)

۳- حضور نوجوان در مراسم عبادی-اجتماعی

مادر می‌تواند با همراهی نوجوان در نماز جماعت، دعای کمیل، دعای ندبه و زیارت‌های جمعی مانند مسجد جمکران، تجربه‌ای اجتماعی و معنوی از حضور در جمع منتظران را برای او رقم بزند. این حضور، نوعی تقویت هویت دینی-مهدوی نوجوان است؛ چراکه او خود را جزئی از امت منتظر می‌بیند و نه صرفاً یک فرد منزوی با باور ذهنی.

ج) کارکرد تربیتی عبادت

از ظرافت‌های تربیتی مادر در این زمینه، نظارت غیرمستقیم بر کیفیت و استمرار عبادات نوجوان است. این نظارت نه از طریق تذکر مستمر و تحکم، بلکه با تشویق، همراهی، الگودهی و مشارکت در عبادت تحقق می‌یابد. مثلاً خواندن دعای عهد به صورت خانوادگی یا اقامه نماز جماعت در خانه، تأثیری بیشتر از امر و نهی خشک دارد. شهید مطهری می‌نویسد: «عبادت، اگر با محبت، بصیرت و تشویق همراه باشد، نه تنها وظیفه شرعی بلکه لذت معنوی خواهد شد».^۱

۱- پیوند دادن عبادت با مفهوم انتظار

یکی از رسالت‌های مادر در تربیت عبادی نوجوان، این است که مفهوم عبادت را فراتر از انجام اعمال ظاهری و خشک معرفی کند و آن را با معنای انتظار گره بزند. به نوجوان باید فهماند که عبادت حقیقی، همان آماده‌سازی روح و عمل برای ظهور عدالت مهدوی است. در دعای ندبه آمده است: امام عصر (عجل الله فرجه الشریف) مظهر تحقق عبادت کامل خداوند در زمین است.^۲

نتیجه‌گیری

یکی از نیازهای بنیادین هر جامعه دینی، تربیت نسلی متعهد، معتقد و هویت‌مند در سایه ارزش‌های الهی و آموزه‌های اعتقادی است. در اندیشه شیعه، باور به امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف یکی از ارکان اساسی اعتقادی به‌شمار می‌رود. چنانچه این باور در دوران نوجوانی که دوران تثبیت شخصیت و شکل‌گیری نگرش‌های پایدار است، در جان نوجوان نهادینه گردد، می‌تواند او را در مسیر «زندگی مومنانه با جهت‌گیری مهدوی» قرار دهد. در این مسیر، خانواده به‌ویژه مادر به‌عنوان نزدیک‌ترین عنصر تربیتی، مؤثرترین نقش را ایفا می‌کند. پژوهش حاضر، با

۱ مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: صدرا، ۱۳۸۴ش، ص ۹۷.

۲ «أَيْنَ الْمُعِدِّ لِقَطْعِ ذَاكِ الظَّلَمَةِ» شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، دعای ندبه.

روش توصیفی - کتابخانه‌ای و تمرکز بر سه سؤال محوری، کوشید نقش تربیت دینی مادر را در انتقال باور مهدوی به نوجوان تبیین کند.

در پاسخ به سؤال اول، یعنی «نقش تربیت دینی مادر در فضاسازی محیط در انتقال باور مهدوی به نوجوان»، می‌توان گفت که فضاسازی معنوی در خانه، بستر نخستین و بسیار تأثیرگذار در انتقال باورها و ارزش‌های دینی به نوجوان است. مادر با طراحی محیطی آرام، آمیخته با نمادهای دینی و مهدوی، از قبیل تابلوهایی با مفاهیم انتظار، شعرهای امیدبخش درباره ظهور، و استفاده از الفاظ و ادعیه روایت شده از معصومان مربوط به امام عصر علیه‌السلام، فضای خانه را تبدیل به محل انس با مفاهیم مهدوی می‌نماید. همچنین مشارکت فعال مادر در مناسبت‌های مذهبی همچون نیمه شعبان، دعای ندبه، زیارت مسجد مقدس جمکران و تشکیل مجالس خانگی، فضای تربیتی منزل را به محیطی سرشار از عشق و امید نسبت به حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) بدل می‌سازد. این فضاسازی نه تنها شناخت نوجوان را نسبت به آن حضرت تعمیق می‌بخشد، بلکه پیوند عاطفی و ذهنی او را با امام زمان تحکیم می‌کند.

در ارتباط با سؤال دوم، یعنی «نقش تربیتی دینی مادر در تشویق و علاقه‌مندسازی نوجوان در انتقال باور مهدوی»، یافته‌ها نشان می‌دهد که شیوه‌های غیرمستقیم تربیتی، کارآمدترین روش در ایجاد محبت و پیوند قلبی با امام عصر (عج) است. مادرانی که با زبان عاطفه، محبت، گفت‌وگوهای دوستانه و رفتار الگویی منتظرانه، باور خود را به نمایش می‌گذارند، در درازمدت تأثیر عمیق‌تری بر جان فرزند خویش می‌گذارند. نوجوانی که دعای عهد را از زبان مادرش شنیده، اشک شوق و انتظار را در چشمان او دیده و از کودکی خاطره شب‌های نیمه شعبان را با مادرش تجربه کرده، به‌طور طبیعی به امام زمانش عشق می‌ورزد. در این فرآیند، مادر با تبدیل آموزه‌های عقیدتی به تجربه‌های عاطفی، نوجوان را علاقه‌مند به مفاهیم دینی می‌کند، بدون آنکه در او احساس تحمیل یا اجبار ایجاد کند.

در تبیین سؤال سوم، یعنی «نقش تربیت دینی و انجام تکالیف عبادی نوجوان در انتقال باور مهدوی»، باید گفت که عبادت و مناسک دینی، اگر در بستر محبت و معرفت عرضه شود، به مهم‌ترین ابزار برای ارتباط قلبی با امام عصر تبدیل می‌شود. مادرانی که خود با عشق و شوق به نماز، قرآن، دعا و درخواست شفاعت به حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) می‌پردازند، ناخودآگاه نوجوان را نیز در فضای عبادی رشد می‌دهند. حضور نوجوان در کنار مادر هنگام خواندن دعای فرج، دعای عهد یا دعای ندبه، نه تنها تجربه‌ای عبادی، بلکه پیوندی وجودی با حجت الهی ایجاد می‌کند. در چنین حالتی، عبادت از حالت تکلیف خشک به مرتبه نیاز درونی و ارتباط عاشقانه با امام، ارتقا می‌یابد. تربیت عبادی مبتنی بر محبت، نوجوان را به گونه‌ای تربیت می‌کند که عباداتش با نیت ظهور، با اشتیاق به عدالت و با امید به آینده‌ای روشن گره بخورد.

درمجموع، نتایج این پژوهش نشان داد که انتقال باور مهدوی به نوجوان، نه صرفاً با آموزش نظری و گفتاری، بلکه با فرهنگ‌سازی رفتاری، عاطفی و تربیتی مادرانه تحقق می‌یابد. مادر، با سبک زندگی مهدوی، با عبادات هدفمند، با گفت‌وگوی عاشقانه، و با ایجاد فضایی آکنده از یاد و محبت امام، نقش اصلی را در ساخت نسلی منتظر و متعهد ایفا می‌کند. این انتقال، فرآیندی تدریجی، پیوسته، عمیق و غیرتحمیلی است؛ فرآیندی که اگر به‌درستی صورت گیرد، زمینه‌ساز شکل‌گیری جامعه‌ای مؤمن، امیدوار، عدالت‌طلب و آمادگی‌آور برای ظهور خواهد بود.

فهرست منابع

الف) قرآن و منابع دینی

۱. قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی.
۲. مفاتیح الجنان، تألیف شیخ عباس قمی.
۳. نهج‌البلاغه، ترجمه محمد دشتی.

ب) کتب فارسی

۴. آقانهانی، مرتضی، خانواده و تربیت مهدوی، تهران: نشر حکمت، ۱۳۹۷.
۵. برک، لورا، روان‌شناسی رشد، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: ارسباران، ج ۲، ۱۳۹۹ش.
۶. جعفری، محمدتقی، انسان از دیدگاه اسلام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸ش.
۷. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران: مؤسسه لغت‌نامه دهخدا، بی‌تا.
۸. شریعتمداری، علی، رشد و تربیت کودک و نوجوان، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۹ش.
۹. طاهری‌زاده، مریم و ملکی‌راد، محمود، تأثیر فرهنگ انتظار در تربیت دینی فرزندان با تأکید بر نقش خانواده، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم: مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۹۶ش.
۱۰. فقهی، محمدرضا، خانواده و تربیت مهدوی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۸ش.
۱۱. فوادیان، محمدرضا، زندگی مهدوی، قم: انتشارات عطر عترت، ۱۳۹۳ش.
۱۲. کریمی، علی‌اکبر، روان‌شناسی تربیتی با رویکرد اسلامی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰ش.
۱۳. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران: انتشارات امیرکبیر، بی‌تا.
۱۴. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: صدرا، ۱۳۸۴ش و ۱۳۹۷ش.
۱۵. نجم، نجمه، آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت، قم: بوستان کتاب، ۱۴۰۱ش / تهران: نشر معارف، ۱۴۰۰ش.

۱۶. نجم، نجمه، «نقش تربیت دینی مادر در انتقال باور مهدوی به نوجوان»، فصلنامه مطالعات تربیتی، سال ۱۴۰۱، شماره ۲.
۱۷. نیلی‌پور، مهدی، انتظار و وظایف منتظران، اصفهان: نشر مرغ سلیمان، ۱۳۸۷ش.

ج) کتب عربی

۱۸. ابن فارس، احمد، مقایس‌اللغه، ج ۲، قم: دارالفکر، بی‌تا.
۱۹. راغب اصفهانی، حسین، مفردات ألفاظ القرآن، تحقیق صفوان عدنان داوودی، دمشق: دارالقلم، ۱۴۲۰ق.
۲۰. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، ج ۸، قم: مکتبه الهداء، بی‌تا.
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۲، تهران: دارالکتب الإسلامیة، بی‌تا.
۲۲. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بیروت: مؤسسه الوفاء، ج ۵۲، ۱۴۰۳ق.
۲۳. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، ج ۵۲، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۲۴. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، منتخب‌الآثر، ج ۲، تهران: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۴ش.
۲۵. صدوق، محمد بن علی، کمال‌الدین و تمام النعمه، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۰۵ق.
۲۶. صدوق، محمد بن علی، عیون أخبار الرضا علیه‌السلام، ج ۱، قم: انتشارات جهان، ۱۴۰۴ق.
۲۷. صدوق، محمد بن علی، زیارت جامعہ کبیره، به نقل از: عیون أخبار الرضا(ع)، ج ۲.
۲۸. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۷، قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، بی‌تا.
۲۹. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۷ق.
۳۰. نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، قم: دارالهدی، ۱۴۲۲ق.
۳۱. نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۹۷ق.

د) مقالات و پایان‌نامه‌ها

۳۲. حقیقی، رضوان، نقش مادر در تربیت دینی فرزند، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ...، بی‌تا.
۳۳. زرقانی، اعظم، «مهدویت در آئینه تربیت»، فصلنامه انتظار موعود، ش ۳۶، ۱۳۹۳ش.
۳۴. زرقانی، اعظم، «مهدویت در آئینه تربیت»، فصلنامه معرفت، ش ۱۳۵، ۱۳۹۱ش.
۳۵. علوی، مریم‌السادات، «تربیت غیررسمی دینی در خانواده»، فصلنامه تعلیم و تربیت دینی، ش ۱۷، زمستان ۱۳۹۴.

۳۶. علوی فرد، مریم‌السادات، «قصه‌گویی در تربیت مهدوی نوجوانان»، فصلنامه خانواده و تربیت مهدوی، شماره ۱۲، پاییز ۱۳۹۹.

(ه) نرم‌افزار و منابع اینترنتی

۳۷. سایت واژه‌یاب: www.vajehyab.com